

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ

Кафедра економічної теорії

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА
з дисципліни «Економічна теорія»
на тему:

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ КРАЇНИ

Студентки 3 курсу групи Ф-33
Спеціальності 6.030508
«Фінанси і кредит»
Фахового спрямування
«Фінанси»
Махніцької Христини
Євгенівни
Керівник: Родіонова Лариса
Андріївна

Національна
шкала _____
Кількість
балів _____
Оцінка:
ECTS _____

Члени
комісії: _____

Тернопіль – 2017 рік

ПЛАН

Вступ

1. Теоретичні виміри наукового дослідження зовнішньої торгівлі країни

2. Аналіз зовнішньої торгівлі України за 2010-2016 роки

3. Сучасні тенденції та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі країни

Список використаної літератури

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1.Теоретичні виміри наукового дослідження зовнішньої торгівлі країни....	6
2.Аналіз зовнішньої торгівлі України за 2010-2016 роки	11
3.Сучасні тенденції та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі країни ...	23
Список використаної літератури.....	27

ВСТУП

Міжнародна торгівля є формою зв'язку між товаровиробниками різних країн, що виникає на основі міжнародного поділу праці, і виражає їхню взаємну економічну залежність.

Зовнішня торгівля на сьогодні є важливою сферою економіки країни, зростає її вплив на світовий економічний розвиток. Підвищення ролі зовнішньої торгівлі в економіці кожної країни проходять при нестійких міжнародних торговельних зв'язках. Зовнішня торгівля на сучасному етапі є надзвичайно динамічною. Це зумовлено в значній мірі розвитком спеціалізації та кооперації виробництва в міжнародному масштабі, скасування ряду обмежень у міжнародній торгівлі, високими темпами розвитку нових індустріальних країн.

Зовнішня торгівля є вагомою рушійною силою економічного зростання в Україні. Від величини сальдо чистого експорту залежить не лише стан платіжного балансу країни, ситуація на її валютному ринку, динаміка валютного курсу та валових міжнародних резервів, але й здатність країни зберігати економічну незалежність, підтримувати зовнішній державний борг на безпечному для країни рівні, запобігаючи досягненню критичної величини запозичень на світовому фінансовому ринку. Саме тому ефективне управління експортно-імпортною діяльністю економічних суб'єктів на макrorівні з метою підтримання її раціональної товарної структури та сальдо зовнішньої торгівлі на оптимальному для економіки рівні є актуальним завданням економічної політики держави.

Без зовнішньої торгівлі не може обійтися жодна країна. За допомогою зовнішньої торгівлі національна економіка взаємодіє з господарствами інших країн. Водночас вона є основним каналом, за допомогою якого світовий ринок через посередництво, інтернаціональної вартості, світових цін впливає на національне виробництво диктуючи конкурентні техніко – економічні параметри виробництва, рівень витрат, стандарти якості. Світова торгівля є рушієм виробництва як окремих країн та регіонів, так і світового господарства

в цілому, оскільки вона забезпечує раціональне використання матеріальних та людських ресурсів на всіх рівнях господарювання.

Міжнародна торгівля слугує важливим засобом збалансованості між виробничими можливостями та перевагами споживачів, дозволяє отримувати продукти, в яких відчувається дефіцит і реалізувати надлишок, який не поглинається внутрішнім ринком. Тим самим міжнародна торгівля дає змогу досягти вищого рівня задоволення потреб для населення кожної з торгуючих країн.

Основна мета даної курсової роботи – дослідити особливості зовнішньої торгівлі України, визначити закономірності розвитку зовнішньої торгівлі України товарами та послугами, визначення сучасних тенденцій та перспектив розвитку зовнішньої торгівлі країни.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- розкрити суть зовнішньої торгівлі;
- визначити структуру зовнішньої торгівлі;
- проаналізувати статистичні дані зовнішньої торгівлі з іншими країнами за 2010-2015 рр.;
- визначити перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України.

Предметом дослідження є економічні відносини з приводу формування сучасної системи міжнародних економічних зв'язків.

Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля.

Методологічною основою дослідження є наукові праці вчених економістів. Причини й чинники розвитку міжнародної торгівлі та основні напрями зовнішньоторговельної політики висвітлювались у працях багатьох відомих науковців, зокрема І. Бураківським, Д. Лук'яненком, А. Філіпенком, Ю. Макагоном, Л. Антонюк.

Структура курсової роботи складається зі вступу, основної частини, списку використаної літератури. Повний обсяг роботи становить 28 сторінок комп'ютерного тексту. У роботі наведені 8 таблиць. Список використаної літератури налічує 19 позицій.

1. Теоретичні виміри наукового дослідження зовнішньої торгівлі країни

Зовнішня торгівля є формою зв'язку між товаровиробниками різних країн, яка виникає на основі міжнародного поділу праці та відображає їхню взаємну економічну залежність. Структурні зміни, що відбуваються в економіці під впливом науково-технічної революції, спеціалізації та кооперації промислового виробництва, підсилюють взаємодію національних господарств, що, своєю чергою сприяє поживленню міжнародної торгівлі.

Зовнішня торгівля посідає вагоме місце в економічному розвитку країни. Зокрема, вона дає змогу поглибити спеціалізацію країни на виробництві тих товарів, котрі країна може виробляти з меншими затратами, ніж інші країни. Це, безперечно, покращує добробут громадян та підвищує ефективність виробництва у країні загалом. Зовнішня торгівля країни сприяє задоволенню потреб споживачів товарами та послугами значно кращої якості, ніж у випадку відсутності торгівлі, адже з'являється можливість імпортувати товари, які всередині країни виробляють неефективно, а також покращувати якість виробництва інших товарів.

Оскільки зовнішня торгівля будь-якої країни є сукупністю експортних та імпортних операцій, то головним завданням зовнішньоторговельної політики є насамперед пошук балансу між цими двома товаропотоками. Для того, щоб визначити шляхи регулювання експорту та імпорту, слід, насамперед, з'ясувати основні стимулюючі чинники, котрі визначають експорт та імпорт країни (табл.1)

Таблиця 1

Чинники, які стимулюють зростання експорту та імпорту

Чинники що впливають на експорт	Чинники що впливають на імпорт
- використання надлишкових виробничих потужностей	- отримання сировини, котра є дефіцитною
- зниження собівартості одиниці продукції	- придбання якісніших товарів та послуг
- підвищення прибутковості	- створення конкурентного середовища
- прагнення продовжити життєвий цикл товарів	- розширення асортименту споживчого ринку
- зменшення ризику збуту	- зниження ризику порушення постачання

Виділяють такі теорії зовнішньої та міжнародної торгівлі:

- Теорія абсолютних переваг Л.Сміта виходить з того, що добробут нації залежить від ступеня поглиблення поділу праці, в тому числі й міжнародного. А. Сміт дійшов висновку, що кожна країна має спеціалізуватися на виробництві та експорті тих товарів, у виготовленні яких вона має абсолютні переваги, тобто виробництво товарів, які певній країні обходяться дешевше, повинне орієнтуватися не лише на задоволення потреб своєї держави, а й забезпечувати продаж їх (експорт) за кордон. Купувати (ввозити, імпортувати) держава повинна ті товари, виробництво яких у її межах обходиться дорожче. Відбір тих галузей і видів виробництв, на яких спеціалізуватиметься країна, здійснює не уряд, а невидима рука ринку. Кожна нація виграє від міжнародної торгівлі, оскільки вона обов'язково має певну абсолютну перевагу у виробництві тих чи інших товарів.

- Теорія відносних переваг Д. Рікардо передбачала, що кожна країна використовує свій капітал і працю у тих галузях, які забезпечують їй найбільші вигоди. Керуючись принципом егоїстичного індивідуалізму, забезпечується загальне благо для всіх. Таким чином, відбувається найефективніший і найбільш економічний поділ праці між різними націями. Суть концепції Рікардо: наявність абсолютної переваги у національному виробництві того чи іншого товару не є необхідною умовою для розвитку міжнародної торгівлі; міжнародний обмін можливий та ефективний за наявності порівняльних переваг. Порівняльні переваги виникають там, де для виробництва двох товарів використовується різна кількість праці.

- Модель Хекшера-Оліна Самуельсона. Шведські економісти-неокласики Елі Хекшер та Бертія Олін розробили теорію співвідношення факторів виробництва, яка отримала назву теорії Хекшера-Оліна. Не відмовляючись від трудової теорії вартості, вони доповнили її положенням, що у створенні вартості беруть участь, крім праці, також й інші фактори виробництва, такі як земля та капітал.

Згодом положення теорії Хекшера-Оліна були математично підкріплені Полом Самуельсоном

Самуельсон визначив жорсткі передумови, він припускав, що:

- існують 2 країни, 2 товари та 2 фактори виробництва (звичайне спрощення $2 \times 2 \times 2$);
 - пропозиція факторів у кожній країні фіксована та їх переміщення можливе між секторами всередині країн, але не між країнами;
 - країни відрізняються одна від одної лише забезпеченістю факторами виробництва;
 - в обох країнах технологія така, що забезпечується незмінний ефект масштабу.
- Теорія Хекшера-Оліна. "Товари, які потребують для свого виробництва значних затрат (надлишкової факторів виробництва) та невеликих затрат (дефіцитних факторів), експортуються в обмін на товари, які продукуються з використанням факторів у оберненій пропорції. Так, у прихованому вигляді експортуються надлишкові фактори та імпортуються дефіцитні фактори виробництва. Або, інакше, країни експортують продукти інтенсивного використання надлишкових факторів та імпортують продукти інтенсивного використання дефіцитних для них факторів. Щоб довести правильність цього твердження, необхідно насамперед визначити, що розуміють під надлишком факторів виробництва та їх інтенсивністю використання. Країна вважається у надлишку наділеною робочою силою, якщо співвідношення між її кількістю та рештою факторів у неї більше, ніж у решти країн світу. Продукт вважається працемістким, якщо частка затрат на робочу силу та його вартості більша, ніж у вартості інших продуктів. Хекшер та Олін стверджували, що джерелом відмінностей порівняльних витрат є співвідношення факторів виробництва, а не відмінності у попиті або технології в різних країнах.
- Парадокс Леонтьєва. Американський економіст Василь Леонтьєв, досліджуючи структуру експорту та імпорту США у 1947 р., виявив закономірність, яка відома під назвою парадокс Леонтьєва. Парадокс полягає в тому, що США експортували переважно трудомісткі товари, а імпортували -

капіталомісткі. Пояснюється парадокс тим, що одна людино-година американської праці еквівалентна трьом людино-годинам іноземної праці. Отже, США мають надлишок праці високої кваліфікації, що й зумовлює таку структуру експорту.

- Теорія альтернативних витрат Г. Хаберлера ґрунтується на дослідженні технологічних змінних, що визначають поведінку суб'єктів на світовому ринку товарів. Він стверджує, що країни експортують продукцію найпередовішого технологічного виробництва, сприяючи тим самим поширенню у світі новітніх технологій. Відтак розрив між технологічними рівнями зникає, експорт скорочується, структура зовнішньої торгівлі змінюється.

- Теорія життєвого циклу товару (ЖЦТ) Раймонда Варнона виходить з того, що всі товари проходять свій життєвий цикл. Ця теорія розглядає взаємозв'язок між життєвим циклом типового нового товару та міжнародною торгівлею за такою схемою:

I етап - поява нового продукту на ринку;

II етап - зрілість продукту;

III етап - випуск стандартизованого продукту.

Ця теорія не поширюється на:

- товари з коротким життєвим циклом;

- предмети розкошів;

- товари з непропорційно високими транспортними витратами;

- товари, відносно яких фірма застосовує стратегію диференціації з метою підтримання споживчого попиту без використання цінової конкуренції (рекламні послуги).

Отже, зовнішньоторговельна політика держави – це цілеспрямовані дії держави та органів влади з визначення режиму регулювання зовнішньоекономічної діяльності та оптимізації участі країни в міжнародному поділі праці. Важливою передумовою розвитку зовнішньої торгівлі країни є можливість підвищення норми прибутку. Розширення зовнішньої торгівлі здешевлює основний капітал та вартість оборотних активів, що, своєю чергою, сприяє зниженню затрат на виробництво. Завдяки конкуренції між

виробниками різних країн світові ціни на товари помітно знижуються та прямують до так званого міжнародного рівня – помітно нижчого, ніж національний рівень у більшості країн з невисоким показником продуктивності праці, та водночас вищого, ніж відповідний показник у високорозвинених країнах. Можна виділити основні результати розвитку зовнішньоекономічної діяльності країн у світовій економіці. До них можна зачислити:

- поглиблення міжнародного поділу праці;
- інтенсивний та раціональний обмін результатами виробничих процесів;
- збільшення кількості країн з ринковою економікою;
- зміцнення політичних, наукових, технічних, культурних та інших зв'язків між країнами;
- зростання добробуту населення.

2. Аналіз зовнішньої торгівлі України за 2010-2016 рр.

Зовнішньоторговельна діяльність є важливою складовою товарного обігу, зовнішньоекономічної діяльності, економічної та зовнішньої безпеки держави. Аналіз вартісного обсягу операцій зовнішньої торгівлі (табл. 2.1) дає змогу виявити тенденції щодо поступового скорочення обсягів загального експорту та імпорту з 2013 року до стрімкого зростання темпів падіння у 2015 році.

Позитивне сальдо та значення індексу покриття імпорту експортом більше одиниці протягом 2014–2015 років, на відміну від попередніх періодів, що свідчать про переважання обсягів продажу товарів та послуг на зовнішні ринки над купівлею іноземних, обумовлені більш швидкими темпами падіння імпорту, ніж експорту.

Причинами суттєвого зменшення імпорту є зниження купівельної спроможності населення України, скорочення потреби у високотехнологічному імпорті, викликані девальваційними процесами, посиленням протекціоніських заходів, загостренням військових конфліктів на територіях промислового виробництва. Серед причин скорочення експорту слід назвати зниження світових цін на сировинні товари, несприятливу кон'юнктуру світового ринку, зміну пріоритетів щодо партнерства у зовнішній торгівлі, скорочення обсягів співпраці з історично пріоритетними імпортерами, посилення вимог зовнішніх ринків щодо якості вітчизняної продукції, посилення валютного контролю за імпортними операціями [7].

Таблиця 2.1

Показники зовнішньої торгівлі України, 2010-2015 роки

Період	Експор млрд. дол.	Імпорт млрд. дол.	Сальдо млрд. дол.	ЗТ оборотм лрд. дол.	Індекс покриття імпорту експортом	Експортна квота	Імпортна квота	ЗТ квота
2010	62,1	65,8	-3,7	127,9	0,944	0,455	0,482	0,938
2011	80,9	87,2	-6,3	168,1	0,928	0,496	0,534	1,030
2012	80,9	89,8	-8,9	170,7	0,901	0,460	0,511	0,971
2013	74,8	83,3	-8,5	158,1	0,898	0,408	0,454	0,863
2014	64,1	60,8	3,3	124,9	1,054	0,486	0,461	0,948
2015	46,8	43,0	3,8	89,8	1,088	0,517	0,475	0,991

Доречно відзначити, що скорочення показників обороту (табл. 2.2) одночасно відбулося при зовнішній торгівлі як товарами (на 30,2%), так і послугами (на 14,6%), що за результатами 2015 року становило 28,1%, порівняно з попереднім періодом, що свідчить про прискорення темпів скорочення, адже 2014 року подібний показник склав 21,0%.

Таблиця 2.2

Показники обсягу зовнішньої торгівлі, 2013-2015 роки, млн. дол.

	Експорт			Імпорт			Оборот		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Усього	74 832,3	64 106,8	46 804,8	83 346,5	60 750,6	42 976,0	158 178,8	124 857,4	89 780,2
Країни СНД	27 362,2	18 890,8	11 335,9	29 207,2	18 441,2	11 267,8	56 569,4	37 332	22 603,7
Країни ЄС	20 159,0	20 383,0	15 339,5	30 969,6	24 207,6	18 075,9	51 128,6	44 590,6	33 415,4
Інші країни світу	27 311,1	24 833,0	20 128,8	23 169,7	18 101,8	13 632,3	50 480,8	42 934,8	33 761,1
Товари	62 305,9	53 901,7	38 127,1	75 834,6	54 428,7	37 516,4	138 140,5	108 330,4	75 643,5
Країни СНД	21 672,1	14 880,3	7 806,1	27 741,5	17 276,9	10 485,5	49 413,6	32 159,2	18 291,6
Країни ЄС	16 573,5	17 002,9	13 015,2	26 766,9	21 069,1	15 330,2	43 340,4	38 072	28 345,4
Інші країни світу	24 060,3	22 016,5	17 305,8	21 326,2	16 082,7	11 700,7	45 386,5	38 099,2	29 006,5
Послуги	14 233,2	11 520,8	9 736,6	7 523,0	6 373,1	5 523,0	21 756,2	17 893,9	15 259,6
Країни СНД	5 814,9	4 034,3	3 544,8	1 466,5	1 204,0	839,6	7 281,4	5 238,3	4 384,4
Країни ЄС	4 195,7	3 991,6	2 927,9	4 212,0	3 148,8	2 750,1	8 407,7	7 140,4	5 678
Інші країни світу	4 222,6	3 494,9	3 263,9	1 844,5	2 020,3	1 933,3	6 067,1	5 515,2	5 197,2

Географічна структура падіння обсягів експорту представлена у таблиці 3. За результатами 2015 року найбільше скорочення обсягів експортних поставок відбулося до країн СНД (- 50,4%), другим за розміром втрат є ринок Північної

та Південної Америки (- 42,3%), на третьому місці знаходяться поставки до Австралії та Океанії (- 39,1%). Однак найбільш вражаючими з точки зору пріоритетності (34,1% всього експорту) і важливості є втрати Європейського ринку, що дорівнюють 27,1%, адже саме цей ринок сьогодні є найбільшим імпортером української продукції у вартісному виразі 10 676,1 млн. дол. [12]

Таблиця 2.3

Структура обсягу падіння експорту, 2015 рік

Регіон	Експорт, млн. дол..	Частка світового експорту,%	Зміни,%
Європа	10 676,1	34,1	-27,1
Азія	10 335,8	33,0	-18,9
СНД	6 506,0	20,8	-50,4
Африка	3 049,6	9,7	-27,4
Америка	684,8	2,2	-42,3
Австралія і Океанія	11,4	0,04	-39,1

Аналіз торговельних відносин України з ЄС та СНД за період 2010–2015 років виявив:

- взаємозв'язок у зростанні та падінні питомої ваги обсягів імпорту та експорту в межах торгівлі з окремим інтеграційним об'єднанням;
- з 2010 року повільне відновлення взаємозв'язків з СНД з піковим показником зовнішньоторговельного обігу у 2011 році;
- відновлення рівня питомої ваги ЄС у зовнішньоторговельних операціях у 2013 році до показника докризового періоду з подальшим посиленням позицій;
- кардинальну зміну географічної структури через зростання частки ЄС та одночасне стрімке падіння частки СНД у зовнішньоторговельних операціях України у 2013 році;
- подальше зростання питомої ваги операцій з ЄС, відповідне скорочення частки СНД у географічній структурі зовнішньої торгівлі України у 2014–2015 роках.

Країни лідери за динамікою зміни експорту товарів з України, 2015 рік

Країна	Скорочення експорту, млн.дол.	Країна	Зростання експорту, млн.дол.
Російська Федерація	4 774,3	Таїланд	128,5
ЄС(28)	4 151,7	Бангладеш	65,6
Туреччина	703,8	Філіппіни	53,1
Білорусь	701,6	Японія	35,1
Єгипет	614,5	Малайзія	33,0
Індія	343,8	Ліван	28,7
Казахстан	321,5	КНДР	28,5
Саудівська Аравія	291,4	Півдний Судан	24,9
Азербайджан	233,7	Швейцарія	20,6
Пакистан	200,3	Китай	12,1
Йорданія	199,4	Мозамбік	10,8
Туркменістан	195,8	Коста-Ріка	8,8
Молдова	192,6	Намібія	6,8
Ірак	187,3	Гана	6,3
Нігерія	156,9	Кот-д'Івуар	6,2

Таблиця 2.5

Пріоритетні ринки експорту з України

Країна імпорту	Частка імпорту, %		Групи товарів
	2015	2014	
Російська Федерація	20,0	23,3	Палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, добрива
Німеччина	10,6	9,9	Палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного
Китай	10,1	9,9	Електричні та механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали
Білорусія	6,5	7,3	Палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, добрива, засоби наземного транспорту, крім залізничного
Польща	6,2	5,6	Палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, електричні машини, пластмаси, полімерні матеріали
Угорщина	4,3	2,7	Палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, електричні машини, пластмаси, полімерні матеріали
США	3,9	3,5	Палива мінеральні, нафта та продукти її перегонки, механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного
Італія	2,6	2,8	Механічні машини, пластмаси, полімерні матеріали, фармацевтична продукція

Серед результатів реалізації «Програми просування інтересів України у світі» відзначено структурні зміни у географії експорту у 2015 році: суттєве падіння обсягів поставок до РФ, ЄС, Туреччини, Білорусії, Єгипту та інших традиційних країн-партнерів; повільне зростання експорту до Таїланду, Бангладеш, Філіппін, Японії, що, однак, не компенсує втрат (табл. 2.4).

Аналіз торговельних взаємовідносин з пріоритетними партнерами потребує визначення їх частки у 2015 році, порівняння з результатами попереднього періоду, визначення товарних груп експорту (табл. 2.5) та імпорту. В розрізі країн, незважаючи на значне скорочення частки у загальному обсязі експортно-імпортних операцій, найбільшим торговельним партнером залишається Російська Федерація (12,7 % експорту та 20,0% імпорту); серед пріоритетних експортерів слід назвати Туреччину, Китай, Єгипет; серед імпортерів – Німеччину, Китай, Білорусію [10].

Таблиця 2.6

Товарна структура експорту України, 2013-2015

Товарна група (УКТЗЕД)	2013		2014		2015	
	Вартість млрд. дол.	%	Вартість млрд. дол.	%	Вартість млрд. дол.	%
Продовольчі товари на с/г продукція(1-24)	17,024	26,9	16,696	30,9	14,580	38,2
Мінеральні продукти (25-26)	4,629	7,3	4,102	7,6	2,614	6,8
Паливно-енергетичні товари(27)	2,865	4,5	2,014	3,7	0,489	1,3
Продукція хімічної промисловості, каучук(28-40)	5,115	8,1	3,673	6,8	2,543	6,7
Шкіряна сировина, хутро та вироби з них (41-43)	0,149	0,2	0,157	0,3	0,115	0,3
Деревина та целюлозно-паперові вироби(44-49)	2,391	3,8	2,251	4,2	1,733	4,5
Текстиль, текстильні вироби, взуття (50-67)	1,010	1,6	0,991	1,8	0,788	2,1
Вироби з каменю, скла, кераміки(68-71)	0,703	1,1	0,480	0,9	0,332	0,9
Метали та вироби з них(72-83)	17,571	27,7	15,264	28,2	9,477	24,8
Машини, обладнання та транспорт(84-90)	10,612	16,8	7,384	13,7	4,784	12,5
Інші товари(91-99)	1,243	2	1,020	1,9	0,716	1,9
Всього	63,312	100	54,032	100	38,171	100

Особливої уваги заслуговує аналіз товарної структури експорту (табл.2,6). За період 2013–2015 років зросла питома вага продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції (з 26,9% до 38,2%), суттєво скоротилася частка паливно-енергетичних товарів (з 4,5% до 1,3%), машин, обладнання та транспорту (з 16,8% до 12,5%), металів та виробів з них (з 27,7% до 24,8%), що свідчить про зростання ролі аграрного експорту. Сьогодні Україна в рамках зовнішньої торгівлі (табл. 10) товарами співпрацює з 217 країнами світу (експортує до 191 країни, імпортує з 217 держав); послугами – з 220 країнами (надає послуги нерезидентам з 214 держав, отримує зі 191 країни). За підсумками 2015 року зовнішньоторговельні операції проводили експортери товарів (14 688 підприємств), імпортери (22 300 підприємств), надавали послуги нерезидентам 6 370 компаній, одержували 4 921 суб'єктів. Висновки з цього дослідження. За результатами дослідження стану зовнішньої торгівлі України за 2010–2015 роки в розрізі регіональних аспектів та товарних груп виявлено зміни питомої ваги пріоритетних партнерів у загальному експорті-імпорті відповідно до геополітичних інтересів держави, відзначено негативні тенденції обсягів торгівлі, акцентовано увагу на проблематиці диверсифікації експортно-імпортних потоків.

Таблиця 2.7

Кількість країн партнерів, підприємств-суб'єктів зовнішньої торгівлі товарами та послугами, одиниць

Період	Країни-партнери				Підприємства-суб'єкти			
	ЗТ товарами		ЗТ послугами		ЗТ товарами		ЗТ послугами	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
2010	193	201	214	185	13 459	21 490	5 235	3 946
2011	197	209	217	175	13 683	22 770	5 894	4 465
2012	191	207	229	179	13 626	23 871	6 913	5 467
2013	196	216	215	188	13 341	24 121	6 979	5 863
2014	195	205	214	186	13 753	22 426	6 717	5 365
2015	191	201	217	191	14 688	22 300	6 370	4 921

Сьогодні відбувається процес доволі радикальної трансформації української зовнішньої торгівлі. Сучасний її етап розпочався, по суті, ще в другій половині 2013 р., коли, напередодні укладання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом», Росія в односторонньому порядку

фактично запровадила превентивні обмеження на імпорт українських товарів. Хоча російська сторона стверджувала, що вона обмежень на імпорт українських товарів не запроваджує, а просто російські митники та «Росспоживнагляд» виконують свої обов'язки згідно з чинним російським законодавством. А у 2014 – 2015 рр. гібридна війна Росії проти України і пряма військова агресія Росії в Криму і на Донбасі стали чи не найпотужнішим чинником трансформації українсько-російської торгівлі з часів розпаду СРСР. Односторонні обмеження з боку Росії на імпорт українських товарів, як і взаємні обмеження у сфері українсько-російського військово-технічного співробітництва, спонукали українські підприємства до пошуку ринків збуту, альтернативних російському, а почасти – і джерел постачання цілого ряду товарів. Причому зазначені радикальні зрушення в українсько-російській торгівлі відбувалися на тлі економічних і соціально-політичних процесів глобального характеру.

На міжнародних ринках у 2014–2015 рр. спостерігалось зниження цін не лише на нафту і газ, а й на інші енергетичні та сировинні товари. Зокрема, ідеться про несприятливу кон'юнктуру світових цін на товари, що становлять основу українського експорту: руду (-50 % за 12 міс.), метали (-40 %), соняшникову олію (-37,8 %), зернові (-9 %). Причому, на думку ряду експертів, зазначені процеси відображають глобальний тренд, принаймні середньотермінового характеру. Паралельно з цим на світовому фінансовому ринку відбувалася поступова зміна обмінних курсів двох провідних міжнародних валют – долара США та євро.

Експорт товарів з підприємств Донеччини становить близько 1/3 від обсягу експорту у 2013 р., а експортна діяльність підприємств Луганщини нині майже повністю зійшла нанівець.

А взагалі, у випадку ситуації на Донбасі говорити про внутрішні причини трансформації української зовнішньої торгівлі доводиться з певним застереженням. Адже дія військово-політичного чинника, що обумовив повне або часткове вилучення підприємств означених вище регіонів України з її економічного організму мав суто зовнішню – російську природу. Однак таке

насильницьке, тобто неекономічне, вилучення частини української економіки, через порушення усталених господарських зв'язків, позначилося також і на функціонуванні основної частини економіки нашої держави, включаючи і зовнішньоекономічну сферу її діяльності.

У 2014 р. 11 областей України, насамперед аграрної спеціалізації, змогли збільшити сукупну вартість експорту своїх товарів на 1,1 – 26,1 %%. Крім Запорізької та Чернігівської областей, це – області Правобережної України. І хоча за січень – вересень 2015 р. поки жодному з означених регіонів України не вдалося домогтися зростання обсягів експорту товарів, однак і темпи падіння експорту товарів у цих областях були значно нижчі, ніж у цілому по Україні.

Наведене вище дає підстави припускати, що військово-політичний чинник впливав на скорочення сукупної вартості експорту українських товарів навіть більше, ніж несприятлива для вітчизняних експортерів кон'юнктура міжнародних ринків.

До зазначених вище факторів, що впливали на динаміку української зовнішньоекономічної діяльності, слід додати загальне погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств і скорочення реальних доходів населення у 2014–2015 рр. Причому, якщо погіршення фінансово-економічного стану українських підприємств більше впливало на їх експортні можливості, оскільки просування власних товарів і послуг на зовнішні ринки потребує відповідних витрат коштів, то скорочення реальних доходів населення негативно позначилося на його купівельній спроможності та призвело до зменшення обсягу імпорту багатьох видів товарів і послуг в Україну.

Основні суб'єкти української зовнішньої торгівлі належним чином ще не адаптувалися до нових умов свого функціонування і доволі часто мають не лише середньотерміновий, а і довготерміновий характер. Тому пошук відповіді на питання щодо успішності адаптації не лише вітчизняного бізнесу, а й державних органів до нових обставин зовнішньоторговельної діяльності доцільно почати з аналізу статистики української зовнішньої торгівлі [14].

Основу товарної структури українського експорту становлять недорогоценні метали та вироби з них – 26,6 %, продукти рослинного

походження – 19,8 %, механічні та електричні машини – 10,1 %, мінеральні продукти – 8,6 %, жири та олії тваринного або рослинного походження – 8,0 %, готові харчові продукти – 6,3 % та продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 5,9 %. Сукупна продукція сільського господарства та харчової промисловості посіла перше місце у вітчизняному експорті (34,1 %), тоді як гірничо-металургійний комплекс із виробництва чорних металів, який раніше очолював вітчизняний експорт, перемістився на друге місце [11].

У січні – вересні 2015 р. порівняно з аналогічним періодом 2014 р. зросла частка продукції АПК та харчової промисловості, деревини, паперової маси та виробів із цієї сировини, а також продукції легкої промисловості. З іншого боку, у вітчизняному експорті зменшилася частка мінеральних продуктів, недорогоцінних металів та виробів з них і продукції машинобудування в цілому, у тому числі машин, обладнання та механізмів разом з електротехнічним обладнанням. Тобто, порівняно з 2014 р. український експорт, у цілому, зберіг свою переважно сировинну та напівсировинну орієнтацію. Хоча, як показують наведені вище дані, у рамках такої орієнтації галузева (товарна) спеціалізація доволі помітно змінилась. При цьому навіть у рамках цієї спеціалізації українського експорту відбувалися зміни, які, з точки зору інтересів розвитку національної економіки, можна розглядати як негативні.

За підсумками 2015 р. порівняно з аналогічним періодом 2014 р. частка Російської Федерації у сукупній вартості експорту українських товарів зменшилася на 6,7 відсоткових пункти (з 19,5 % до 12,8 %). Зокрема, у Росію за січень – вересень 2015 р. було експортовано українських товарів на 3612,4 млн дол., або на 55,6 % менше, ніж за аналогічний період минулого року. Водночас збільшилася частка Європейського Союзу, у тому числі Німеччини, Італії, Польщі. Крім того, на 2,5 в.п. зросла частка Китаю в сукупній вартості експорту українських товарів. Також дещо зросли частки в сукупній вартості експорту українських товарів таких країн, як Туреччина, Єгипет та Індія.

Таким чином, у 2015 р. продовжилася трансформація географічної структури експорту українських товарів, що почалась у попередні роки. Зокрема відбувалося зростання ролі країн ЄС та Азії для збуту

продукції українських експортерів на тлі зниження ролі країн СНД, насамперед Росії.

Вельми вагомим змін останнім часом зазнала й географічна структура імпорту товарів в Україну.

Вагоме місце у вітчизняній зовнішньоекономічній діяльності посідають експортно-імпортні операції у сфері послуг. За січень – вересень 2015 р. український експорт послуг становив 7020,5 млн дол., а імпорт – 3785,5 млн дол. Порівняно з аналогічним періодом 2014 р. експорт послуг з боку України скоротився на 19,2 %, а імпорт послуг для України зменшився на 11,2 %. За дев'ять місяців 2015 р. найбільші обсяги експорту послуг припадали на транспортні послуги, які займали 55,3 % від загального обсягу експорту послуг, послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги – 15,8 %, послуги з переробки матеріальних ресурсів – 11,4 % і ділові послуги – 8 %.

Обсяг експорту послуг до країн ЄС у цей період становив 2112,4 млн дол. і скоротився порівняно з дев'ятьма місяцями 2014 р. на 31,9 %. Частка експорту послуг країнам ЄС становила 30,1% від загального обсягу експорту послуг, наданих резидентами України, і проти відповідного періоду 2014 р. зменшилася на 4,8 в.п. А обсяг експорту послуг до країн СНД у цей період становив 2551,1 млн дол. і скоротився порівняно з дев'ятьма місяцями 2014 р. на 19,6 %. Частка експорту послуг країнам СНД становила 36,3 % від загального обсягу експорту наданих резидентами України, у тому числі Російській Федерації – 31,8 %. Причому обсяг послуг наданих Російській Федерації скоротився порівняно з дев'ятьма місяцями 2014 р. на 20,3 %.

Найбільшу частку в загальному обсязі імпортованих Україною послуг за 2015 р. становили транспортні послуги – 21,8 %, послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, – 16,6 %, державні та урядові – 15 %, ділові – 13,3 %, послуги, пов'язані з подорожами, – 12,9 %, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні – 10,1 %. Обсяг імпорту послуг з країн Європейського Союзу в Україну протягом цього періоду становив 1822,5 млн дол. і скоротився порівняно із січнем – вереснем 2014 р. на 22,6 %. Частка

імпорту послуг із країн ЄС становила 48,9 % від загального обсягу імпорту наданих резидентами України. А обсяг імпорту послуг із країн СНД в Україну за 2015 р. становив 655,9 млн дол. і скоротився порівняно з 2014 р. на 28,9 %. Частка імпорту послуг із країн СНД становила 17,3 % від загального обсягу імпорту послуг, наданих Україні.

Підсумовуючи проведений вище аналіз змін у товарній та географічній структурі експорту-імпорту товарів і послуг України, зазначимо, що чергова трансформація української зовнішньої торгівлі, яка розпочалася в результаті глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр., протягом 2014–2015 рр. не лише істотно прискорилась, а й набула нових ознак. Останні пов'язані, насамперед, з гібридною війною, яку Росія веде проти України. І російсько-українські економічні відносини, по суті, так чи так стали однією зі складових цієї війни.

Отож, як показують наведені вище статистичні дані, різко послабшали економічні зв'язки з Росією, а певною мірою – і деякими іншими державами СНД, насамперед країнами-членами Митного союзу. У цілому зазначену тенденцію, особливо стосовно економічних зв'язків з Росією, можна вважати такою, що зберігатиметься і в середньотерміновій перспективі. Росія, а також підняти мита на ряд українських товарів, тобто, по суті, вийти із зони вільної торгівлі щодо деяких товарів з початку 2016 р. у зв'язку з набуттям чинності Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Погіршення російсько-українських економічних відносин так чи так позначилося на торгівлі України з іншими країнами СНД, наслідком чого стали, як зазначалося вище, доволі високі темпи скорочення експортно-імпортних операцій саме з цією групою країн. По-перше, у цьому випадку проявилася належність, наприклад, Білорусі та Казахстану до Митного союзу, провідна роль у якому належить Росії. По-друге, погіршення російсько-українських відносин ускладнило економічні зв'язки України з державами Закавказзя та Центральної Азії, які транзитом здійснюються через територію Росії. Багато в чому однотипний, сировинний (напівсировинний) характер економік пострадянських держав є важливим чинником, що значною мірою

ускладнює та обмежує зв'язки між ними. З одного боку, всі перелічені вище чинники негативно позначаються на українській торгівлі з іншими пострадянськими державами, з іншого – однотипний характер економічних проблем, з якими стикаються пострадянські держави, створює певні додаткові можливості для українських підприємств щодо експансії на ці ринки, їм до речі часто доволі добре знайомі.

У 2016 році позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 337,3 млн доларів. Згідно з даними Дерстату, обсяг експорту товарів та послуг України у 2016 році становив 44,885 млрд доларів, імпорту - 44,548 млрд доларів. Порівняно із 2015 роком експорт скоротився на 4,1%, імпорт збільшився на 3,7%. Позитивне сальдо зовнішньоторговельного балансу становило 337,3 млн доларів.

У 2015 році позитивне сальдо становило 3,828 млрд доларів.

У січні-листопаді 2016 року імпорт товарів перевищив експорт на 2,324 млрд доларів.

У січні-червні 2016 року від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 682,6 млн доларів. У першому півріччі 2016 року експорт товарів становив 16,623 млрд доларів, імпорт - 17,305 млрд доларів.

Порівняно з першим півріччям 2015 року експорт скоротився на 10,7%, імпорт - на 5,3%. Негативне сальдо становило 682,6 млн доларів", - повідомляє прес-служба. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,96. Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 214 країн світу", - йдеться у повідомленні.

У січні-травні 2016 року від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 694 млн доларів.

3. Сучасні тенденції та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі країни

Зовнішня торгівля є пріоритетним напрямком зовнішньоекономічної стратегії України, оскільки сьогодні вона забезпечує значні надходження до державного бюджету країни. Основними експортно-орієнтованими галузями національної економіки є металургійна, хімічна промисловість, сільське господарство.

Велику частину ВВП в Україні становить експорт, на який припадає близько 56%. Але на сьогоднішній день недостатньо приділена увага аспектам розвитку зовнішньої торгівлі України під час останньої світової економічної кризи та оцінці перспектив її розвитку в післякризовий період.

Для розвитку зовнішньої торгівлі Україна має значний експортний потенціал, під яким розуміється здатність національної економіки виробляти конкурентоспроможні товари та реалізовувати їх на міжнародних ринках за умов постійного зростання ефективності використання природних ресурсів, розвитку науково-технічного потенціалу, валютної і фінансово-кредитної систем. Україна володіє унікальними природними ресурсами, має вигідне географічне розташування, кваліфіковану і порівняно дешеву робочу силу, співпрацює з високорозвиненими країнами Європи, і розвиває такі галузі промисловості, як металургійна, хімічна, сільське господарство, високі технології тощо. Тому, вважаємо, що дана тема є актуальною сьогодні.

Саме в кризовий період Україні довелося долати несприятливі тенденції попередніх років та боротися зі спадом обсягів зовнішньої торгівлі. Під час кризи найбільше постраждали сільське господарство (експорт скоротився на 20%, а імпорт – на 30%), хімічна промисловість (експорт зменшився на 21%, імпорт - на 35%), недорогоцінні метали та вироби з них (експорт скоротився на 40%, імпорт – на 35%), вироби з каменю, гіпсу, кераміки та скла (експорт та імпорт скоротились на 10%) [5].

Для виходу з кризової ситуації, що склалася у зовнішній торгівлі України на сьогоднішній день, існує ряд перепон, а саме:

- неконкурентоздатна на світовому ринку вітчизняна продукція;
- вивіз національного капіталу за межі України;

- недостатнє сприяння держави вітчизняним експортерам;
- відсутність податкового стимулювання розвитку зовнішньої торгівлі.

Наявність зазначених негативних факторів формує перед Україною потребу у зміні державної політики у сфері зовнішньоторговельної діяльності. Серед перспективних напрямків розвитку зовнішньої торгівлі, що мають найбільше значення, науковці та практики виділяють наступні:

- мінімізація від'ємного сальдо в зовнішній торгівлі товарами за рахунок збільшення обсягів експорту, зокрема заохочення експорту високотехнологічної продукції;

- диверсифікація ринків збуту (перспективною вбачається торговельно-економічна співпраця з Китаєм і країнами АСЕАН у рамках найбільшої у світі за чисельністю населення зони вільної торгівлі «Китай – АСЕАН», купівельна спроможність громадян якої постійно зростає);

- збільшення частки інвестиційного імпорту.

Досягнення цих завдань є важливою складовою для подолання депресивних тенденцій національної економіки України та здобуття свого місця на світовій економічній арені .

Для досягнення вищезазначених пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі України, необхідно:

- зусилля держави спрямувати на удосконалення нормативної бази, організаційного, технічного та іншого забезпечення експортної діяльності українських продуцентів;

- підтримувати тісне співробітництво з індустріально розвиненими державами, організувати в країні ефективну систему сертифікації експортної продукції, згідно з міжнародними вимогами;

- забезпечити стабільне просування на світові ринки конкурентоспроможних товарів і послуг;

- залучати іноземні інвестиції, які можуть стати додатковим чинником економічного зростання України та підтримки експортного сектору.

Таким чином, перспективи розвитку зовнішньої торгівлі в Україні є.

Пріоритетами в посткризовий період має бути, насамперед, активний розвиток експорту, зокрема збільшення експортних послуг та розвиток транскордонного співробітництва. Реалізація вищезазначених завдань дозволить Україні посісти гідне місце на світових ринках та забезпечити реалізацію своїх інтеграційних намірів до світової економіки.

Аналіз тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі відображає переважно негативне зростання дефіциту зовнішньоторговельного балансу, зниження експорту та погіршення його структури, зростання імпортозалежності країни. Знання основних чинників виникнення окреслених проблем повинно бути рушієм для вирішення на всіх рівнях організації зовнішньої торгівлі: від товаровиробника до держави.

Аналіз тенденцій та закономірностей розвитку зовнішньої торгівлі України та чинників, що їх спонукали, дає змогу визначити основні перспективи її подальшого розвитку. Зокрема, у наступні роки суттєво не зміниться структура експорту вітчизняних товарів. Для поживлення експорту товарів і продукції вітчизняних підприємств «велике значення матиме поліпшення якості товарів шляхом технологічної модернізації металургійних підприємств та відновлення попиту на метали на світових ринках» [2].

Зміна структури експорту в бік зростання частки товарів із більшою питомою вагою доданої вартості можливе за створення якісних конкурентоспроможних товарів та формування іміджу країни на світових ринках. У структурі імпорту також не очікується суттєвих змін. Залежність від імпорту енергоносіїв наразі стимулюватиме ріст імпорту випереджаючими темпами порівняно з розвитком експорту. Вирішення цієї проблеми лежить у модернізації ЖК комплексу України, пошуку альтернативних джерел енергії для української економіки. Крім того, постійне знецінення гривні, зниження реальних доходів стимулює перехід багатьох імпортерів товарів повсякденного вжитку в тінь. І це може стати тенденцією наступних років.

Таким чином, розвиток зовнішньої торгівлі України та з її допомогою економіки країни в найближчій перспективі залежить від виваженої політики

уряду щодо стимулювання власного виробництва, зниження кризових явищ, подолання безробіття, сприяння зміцненню національної валюти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. . Басюркіна Н. Й. Особливості розвитку зернового господарства України / Н. Й. Басюркіна // Економіка харчової промисловості. – 2014. - № 1. – С. 54-60.
2. Беззубченко О.А. Особливості включення України до світового ринку товарів та послуг / О.А. Беззубченко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2011. – Вип. 2. – С. 145-154.
3. Бережна Г.В. Особливості експорту та імпорту послуг України / Г.В. Бережна // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2013. – № 1. – С. 35-40.
4. Бураковський І., Мовчан В. Економічна складова Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: наслідки для бізнесу, населення та державного управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ier.com.ua
5. Власюк О. С. Виклики та загрози фінансовій безпеці України на середньострокову перспективу / О. С. Власюк // Фінанси України. – 2012 - № 5. – С. 3-13.
6. Гребельник О. П. Основи зовнішньоекономічної діяльності. Підручник. «Центр учбової літератури». К.: – 2013. – 450 с.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Державна митна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/ms/>
9. Довідниковий сайт країн світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org/>
10. Джуччі Р., Риженков М., Мовчан В. Скасування ЗВТ між Україною та Росією. Оцінка впливу на український експорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ier.com.ua>.
11. Зайцев В.Є. Тенденції та особливості розвитку посткризового світового ринку послуг в умовах глобалізації / В.Є. Зайцев // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Економіка. – 2011. – № 2. – С. 54-65.
12. Зовнішня торгівля України товарами у 2015 році [Електронний ресурс] : експрес-випуск від 15.02.2016 № 45/0/08.2вн-16. – К.: Державна служба

- статистики України, 2016. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 22.05.2016 р.).
13. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році: статистичний збірник. – К., 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Зінь Е. А. Дука Н. С. Основи зовнішньоекономічної діяльності. – Вид-во «Кондор». – К.: 2009. – 431 с.
15. Нелеп В. М. Перспективи експорту продукції сільського господарства і харчової промисловості України / В. М. Нелеп, О. М. Висоцька // Економіка АПК. – 2014. - № 3. – С. 72-78.
16. Писаренко С. М. Зовнішньоекономічна діяльність України контексті європейської інтеграції / С. М. Писаренко // Соціально-економічні. дослідж. в перехід, період: [зб. наук. пр.]. – 2005. – Вип. 2. – С. 235-246.
17. Сібекіна А. Результати одностороннього відкриття європейського ринку для України та перспективи повноцінного функціонування поглибленої ЗВТ з ЄС. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2014. – Випуск 122 (II). – С. 156–164.
18. Статистичний щорічник України за 2013 рік. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант». – 2014. – 533 с
19. Урядовий портал. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу:[http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_(body).pdf).